

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 17:1 (2012), SS. 85-102.

1923-1938 YILLARI ARASINDA DİN DERSLERİNDE OKUTULAN KİTAPLARDA HZ. MUHAMMED TASAVVURU*

The Image of Prophet Muhammad, Reading in the Books
Religious Education Between 1923-1938 Years

Dr. Hakan ÖZTÜRK
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
E-posta: hakanozturk15@hotmail.com

Öz

Cumhuriyet Dönemi (1923–1938) yılları Türk ve İslâm Tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönem toplumun her alanında atılım yapma ve dünyadaki yeniliklere uyma çabası içinde geçmiştir. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk her alanda olduğu gibi İslâm Dini'nin halka doğru bir şekilde öğretilmesi ve dinin peygamberi Hz. Muhammed'in de batıl hikâyelerden arındırılarak, örnek yanlarının halka gösterilmesi üzerinde durmuştur. Kendisi de bu konu ile ilgili pek çok kitap okumuştur. Kısa bir dönem olmasına rağmen çok fazla çalışma yapılmıştır. Bu makalede, 1923-1938 yılları arasında formal eğitimde öğretilen Hz. Muhammed Tasavvuru incelendi ve din dersi kitaplarında ortaya konan Hz. Muhammed imajı tetkik edildi.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Siyer, Cumhuriyet Dönemi, Hz. Muhammed, Din Dersleri.

Abstract

1923-1938 years has an important place for both Turkish and Islamic History. This period passed in an attempt to make progress in all strata of society and to adapt to the advancements in the world. Mustafa Kemal Atatürk, the founder of Turkish Republic, as was seen in all fields, paid attention to the sound teaching of Islam to people, and to

* Bu makale *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

illustrate the exemplary aspects of the Prophet Muhammad to them by purifying him from superstitious legends. He, too, read many books about this matter. Although it was a short period, many works were composed in this period. In this article, teaching Muhammed Image in formal education (1923-1938), is created. In this study, we examine the appearing Muhammed Image in the books religion education

Keywords: The History of Islam, Sıra, Turkish Republic, Prophet Muhammad, Religious Education.

Giriş

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923-1938) Türkiye'de örgün eğitim programlarının içinde Din Dersleri de yerini almıştır. Pek çok kitap din dersi olarak okutulmuştur. Bu kitapların incelenmesi, Hz. Muhammed'in hayatının nasıl öğretildiğinin ortaya çıkmasını ve eğitim-öğretim programlarında açıklanan amaçlara uygunluğunun ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Kitaplar incelenirken öncelikle muhteva analizi yapılmış, Hz. Muhammed'in hayatı, ahlaki, yaşayışı ile ilgili dikkat çekilen noktalar tespit edilmiş, bunların programlarda açıklanan amaçlara uygunluğu incelenmiştir.

Öncelikle müfredat programlarında din derslerinin nasıl yer aldığı, Hz. Muhammed'in hayatının nasıl öğretilmek istendiğinin belirlenmesi amacıyla programlardaki gelişmelere bir göz atmak gerekirse; Cumhuriyet Döneminin ilk programı İkinci Heyet-i İlmiye tarafından 1924 tarihinde hazırlanmıştır. İlkokullar altı yıldan beş yıla indirilmiştir. Yeni programda din dersleri, İlkokul birinci sınıflar hariç diğer sınıflar için ikişer saat olarak yerini almıştır.¹ Bu programın amacı yeni kurulan devletin temel felsefesi doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmektir. Dünya ve ahiret korkusuna dayalı olan ahlak anlayışı, bu program ile özgürlük ve barışı temel alan hakikati hâkim kılmaya çalışan bir şekle dönüşmüştür.²

İlkokul programı (1924) yerini 1926'da yapılan yeni müfredat programına bırakmıştır. Toplu öğretim esası ve çocuğun gelişme devreleri dikkate alınarak hazırlanan bu programda, ilkokulun amacı; "Gençleri muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi birer vatandaş yetiştirmektir." şeklinde belirtilmiştir. Yeni program ile birlikte Din Derslerinin üçüncü sınıfa kadar Hayat Bilgisi dersinin çatısı altında işlenmesine ve ayrı bir ders olarak üçüncü sınıflarda okutulmasına karar verilmiştir.³

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, temel görüş olarak milliyetçiliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Atatürk dönemi eğitim politikasında, dönemin yapısına uygun insan yetiştirmek, yani Cumhuriyeti benimseyip yaşatacak

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1994, s. 302.

² Tuğrul Yürük, *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları (Basılmamış Doktora Tezi)*, Ankara, 2011, s. 68.

³ *İlk Mektepler Müfredat Programı*, İstanbul, 1926, s. 2...

bir nesil oluşturmak temel hedeftir. 19 Aralık 1923 tarihli bir genelgede "... Mektepler Cumhuriyet esaslarına sadık kalmayı telkine mecburdur." ve 8 Eylül 1924 tarihli bir genelgede de "... Çocuklarımız kalplerinde ve ruhlarında, Cumhuriyet için, fedakâr olmak mefkûresini taşımalıdırlar." ifadesi yer almaktadır.⁴

Eğitim sisteminin amacı şu şekilde tanımlanabilir: *Talebenin düzgün bir okul çevresinde yetişmesi için ortam sağlanması, öğrencinin doğru özlü, doğru sözlü, birbirleriyle münasebetlerinde, oyunlarda dürüst hareket eden, her işini vaktinde yapan, zamanının kıymetini bilen, ferdi menfaatini umumi menfaatine feda edebilen, milli iktisat bilincinde olan ve defter, kâğıt kalem gibi şeyleri kullanırken tasarruf edebilen, vatanını ve bayrağını seven kişiler olarak yetiştirilmesi* hedeflenmektedir.⁵

Cumhuriyet Döneminde eğitim programlarının amacına baktığımız zaman din derslerinin hedefi belirtilirken birinci maddede şu ifadeler yer almaktadır; "Din derslerinde fırsat düştükçe, dini mahiyette gösterilmek istenilen batıl fikirler, yanlış kanaatler cerh edilecektir." İkinci maddede de şu ifadeler yer almaktadır; "Çocuklara İslâm dini ve İslâm büyükleri sevdirecek, iyi ve güzel hareketlerin İslâm dinindeki yüksek kıymeti anlatılacaktır. Fakat hiçbir vecihle taassup fikri verilmeyecektir. Çocukların mektep haricinde din hakkında aldıkları yanlış fikirler ve telkinler münasip surette tashih edilecektir.⁶ Programın devamında III. sınıflar için yapılan müfredatta Hz. Muhammed'in hayatının nasıl öğretileceği açık bir şekilde yazılmıştır. "*İslâm dinini insanlara öğreten zât: Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlaki hakkında (muhtasar bir surette) yalnız tarihi hakikatler söylenecek, çocukları alakadar etmeyen tafsilattan sarfi nazar edilecektir. Mucizelerden ve harikulade menkıbelerden bahis olunmayacaktır.*"⁷

Köy Mektepleri Müfredat Programına baktığımız zaman da aynı amaçları görmekteyiz.⁸

Bu dönemde ilkokul ve köy mekteplerinde 1927-28 yıllarında Osmanlıca harflerle, 1929-1931 yıllarında ise yeni Türk harfleri ile basılmış Din Dersleri kitapları kitaplar okutulmuştur.⁹

İlk mekteplerin programlarındaki amaçlar incelendiğinde, din dersleri vasıtasıyla yetişen nesle rasyonel ve hurafelerden uzak bir Hz. Muhammed algısı verilmeye çalışılır. Hz. Muhammed'in ahlaki özellikleri ön plana çıkarılarak dersin ahlak merkezli olmasının hedeflendiği görülür.

⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 286.

⁵ *İlk Mektepler Talimatnamesi*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1929, s. 10-19.

⁶ *İlk Mektepler Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti Yayın Müdürlüğü Arşivi Kütüphanesi, İstanbul, 1927, s. 45.

⁷ *İlk Mektepler Müfredat Programı*, s. 46.

⁸ *Köy Mektepleri Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1938, s. 75; *Köy Mektepleri Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1931, s. 75.

⁹ Muallim Abdülbaki (Gölpınarlı), *Din Dersleri*, İstanbul, 2005, s. 7.

Konuyla ilgili ilk kitap Abdülbaki Gölpınarlı'nın Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri isimli kitabıdır.

1. Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Sınıflar

Muallim Abdülbaki'nin Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri (İlkmektepler ile köymekteplerinin üçüncü sınıflarına mahsus)¹⁰ isimli eseri: Cami, Müezzin, İmam, Cemaat, Bayramlarımız, Bayramlarda ne yapılır? İman, Türklerin dîni, Hz. Muhammed'in hayatı, peygamberliği, hicreti, Müslümanlığın yayılması, Hz. Muhammed'in son haccı ve ölümü, Peygamberin ahlakı, Allah'a iman ve Allah sevgisi gibi konulardan oluşmaktadır.

Muallim Abdülbaki, kitabında, Hz. Muhammed'in toplum içinde sevilen birisi olduğunu, hiç yalan söylemediğini, doğru düşündüğünü ve doğruluğu ile kendisini millete sevdirdiğini ifade eder. Bunun sonucunda da zengin ve iyi huylu bir kadın olan Hatice ile evlendiğini, ticarete atıldığını, kendi ekmeğini kendisinin kazandığını ve kimseye boyun eğmediğini belirtir. Hz. Muhammed'in öksüz büyümesine rağmen hiçbir şeyden yılmadığına, hayatını devam ettirdiğine, doğruluğu ve dürüstlüğü ile başarıya ulaştığına vurgu yapar. Böylelikle eserde, dürüst, doğru, çalışkan ve kararlı olunursa başarıya ulaşılabileceği fikri öğrenciye aktarılmaya çalışılır.

Yetimler ve öksüzlerin mahzun olmaması gerektiğini belirten Muallim Abdülbaki, herkesin analı babalı büyüemeyeceğini, onların da Hz. Muhammed gibi hiç yılmadan çalışırlarsa başarıya ulaşabileceklerini ifade eder. Muallim Abdülbaki, Hz. Muhammed'e dedesi ve amcasının yardım ettiğini söyleyerek, "İşte biz de bu mübarek kimseler gibi kimsesiz yavrularımıza yardım etmeliyiz. Bunun için Çocukları Koruma Cemiyeti'ne üye olup, bağışta bulunursak, bu yardımı en iyi şekilde yapmış oluruz." demektedir.¹¹

Muallim Abdülbaki'nin bu eserinde; Hz. Muhammed'in hayatının inişli çıkışlı olmasına rağmen yılmadan hayatını sürdürdüğü ve başarıya ulaştığı fikri öğrencilere aşılana, gayretli ve kararlı olunursa kendilerinin de başarıya ulaşabileceği düşüncesi kazandırılmaya çalışılır. Aynı şekilde yetimlere ve öksüzlere iyilik yapmak, doğru olmak, yalan söylememek gibi ahlaki davranışların önemine ve bunların sahip olunması gereken özellikler olduğuna da vurgu yapılır.

Kitapta, Hicret olayında Hz. Ali'nin çok tehlikeli bir zamanda Hz. Muhammed'in yatağına yattığı ifade edilir. Hz. Ali'nin fedakârlığına dikkat çekilerek onun inandığı fikir uğruna ölümü göze aldığı belirtilir. Bu örnekle, fedakârlık duygusuna ve insanın doğru olduğuna inandığı fikirleri savunması gerektiğine vurgu yapılır.

¹⁰ Abdülbaki, *Din Dersleri*, s. 11-41.

¹¹ Abdülbaki, *Din Dersleri*, s. 27.

Muallim Abdalbaki, Hicret olayında Müslümanların Medine'yi kendisine memleket yaptığını ve bundan sonra yayılmaya başladığını ifade ederek; “İşte görüyorsunuz ya çocuklar, vatansız din olmuyor. Biz de İstiklal Harbi'nde çalışmasaydık, vatanımızı kurtarmasaydık, bugün ne hükümetimiz kalırdı ne de milletimiz” sözlerini söyler.¹² Burada da Hicret olayından yola çıkılarak öğrencilere vatan sevgisi aşılanmaya çalışılır.

Hendek Savaşı'nı anlatırken Hz. Muhammed'in yanındakilerle konuşup, onların da görüşünü aldıktan sonra şehrin etrafına hendek kazdığını ve başarıya ulaştığını ifade eden Muallim Abdalbaki, Hz. Muhammed'in her işte arkadaşlarına danıştığını, onların fikir ve düşüncelerine önem verdiğini belirtir. Burada da bir iş yaparken etraftakilere danışmanın faydalı olacağı fikri öğrenciye aktarılmaktadır.¹³

Muallim Abdalbaki, Veda Haccı bölümünde de tırnak içinde Hz. Muhammed'in sözlerinden, “Hepiniz kardeşsiniz..., Kadınlarınıza hürmet edin..., Hizmetçilerinize iyi davranın..., Fukaraya yardım edin...” gibi faziletli davranışların yapılmasını isteyen sözlerine yer verir. Hz. Muhammed'in ahlakının güzelliğinden, onun kimseye kötü muamele etmediğinden, fakirlere, dullara, yetimlere daima yardım ettiğinden ve çok merhametli olduğundan bahsetmektedir. Allah'a iman ve Allah sevgisi konularıyla da kitabını tamamlar.

Muallim Abdalbaki'nin eserini, öğretici (pragmatik) tarzda yazdığı, verdiği örneklerden içinde bulunduğu zaman için güzel öğütler çıkardığı görülür. Kitapta, detaylara inilmeden genel hatları ile Hz. Muhammed, çocuklara tanıtılmaya çalışılmıştır. Eserde, özellikle çocukların toplum içinde karşılaşabileceği, cami, imam-hatip, vaaz, hutbe ve hicret gibi terimler üzerinde durulur. Hz. Muhammed'in güzel ahlakının örnek alınması gerektiğine vurgu yapılır. Muallim Abdalbaki, hedef kitleyi göz önünde bulundurarak eserini sade ve özet bir şekilde kaleme almıştır. Çocuklara, Hz. Muhammed'in güzel ahlakını tanıtmaya çalışmıştır. Özellikle onun ahlaki özelliklerinin çocuklarda da görülmesinin vatan ve millet için önemine vurgu yapmıştır.

Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri (İlk Mekteplerle Köy Mekteplerinin dördüncü sınıflarına mahsus)¹⁴

Muallim Abdalbaki'nin adı geçen eseri; Kimsenin İncasına Karışmamak, Hayırlı İnsan Olmak, İslâm Dini ve Ahlak, Çalışmak, Tevekkül, Şükür, İnsanlarla İyi Geçinmek, İslâm Bağnazlığı Yasaklar, Din Sahtekârlığı, İki Yüzlülük, Hz. Muhammed “Aleyhisselam”, Ehlibeyt, Ashap, Hz. Hatice gibi konu başlıklarından oluşmaktadır.

¹² Abdalbaki, *Din Dersleri*, s. 31.

¹³ Abdalbaki, *Din Dersleri*, s. 32.

¹⁴ Abdalbaki, *Din Dersleri*, s. 43-79.

Muallim Abdülbaki, “Hz. Muhammed Aleyhisselam” adlı başlık altında; “Eski baġnaz din sahtekârları, büyük peygamberimizi, saf halka pek başka türlü anlatmışlar, onu adeta kendilerine benzetmişlerdi. Peygamber denince; halkın gözünün önüne başında kocaman bir sarık, sırtında geniş bir cüppe, bir kucak sakalı göğsünü doldurmuş, elinde tesbih, dudakları daima kımıldayan, başı yukarıda mağrur bir adam gelirdi.” şeklinde ifadeleri ile halk arasında yanlış anlaşılan bir peygamber algısına vurgu yapar. Daha sonra Hz. Muhammed’in temiz, çoğu zaman beyaz elbise giyen, başına hafif bir sarık saran, saçları siyah, uzun bazen arkaya doğru bazen ortadan ayrılmış şekilde tarayan, güzel koku sürünen, dişlerini fırçalayan biri olduğunu anlatır. O zamanın diş fırçası olarak “misvak” kullanıldığını, bugünkü gibi sağlıklı dişleri daha iyi temizleyen fırçalar olsa, Hz. Muhammed’in bu fırçaları kullanacağını belirtir. Hz. Muhammed’in bıyıklarını dudaklarının üstünden kestğini, siyah ve güzel sakalının ancak elle tutulacak kadar olduğunu anlatır.

Yine aynı şekilde Hz. Muhammed’i hiç durmadan namaz kılan, oruç tutan ve dua eden bir kimse olarak tanıyanların yanlış olduğunu, onun günlük işlerle de ilgilendiğini, savaşa giderken herkesin önünde oruç yediğini, yolcu iken namazları daha çabuk kıldığını, 4 rekatları 2’ye indirdiğini ifade eder.

Muallim Abdülbaki, Hz. Muhammed’in kuru ibadetlerden, dualardan medet beklemediğini, asker topladığını, düşmanlarla savaştığını, savaşlarda kadın ve çocuklara dokunmadığını, barış zamanlarında verdiği sözde durduğunu, kendisine bir şey soranlara nazikçe cevap verdiğini ve dinine inanmayıp ona vergi vermeyi kabul edenleri fikir ve inançlarında serbest bıraktığını belirtir.¹⁵

Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri (İlkmekteplerle Köymekteplerinin beşinci sınıflarına mahsus)¹⁶

Muallim Abdülbaki’nin bu kitabı; İslâm Dininde Akıl Her Şeyden Üstündür, Müslümanlıkta Saçma Şeylere İnanç Yoktur, Cumhuriyet Devrinde Müslümanlık, Din İşleri Dünya İşlerinden Ayrıdır, Müslümanlıkta Allah İle Kul Arasına Kimse Giremez, Dünyadaki Müslümanlar, Müslüman Milletlerin İçinde En Kuvvetli Millet Türklerdir, Her Millet Allah’a Kendi Dili İle Hitap Eder, Fâtıha Suresinin Okunuşu ve Meali, İhlâs Suresinin Okunuşu ve Meali başlıklarından oluşmaktadır.

“İslâm Dininde Akıl Her Şeyden Üstündür” başlığı altında yazarın şu sözleri dikkat çekicidir; “Müslümanlıkta peygamber senin benim gibi bir insandan başka bir şey değildir. Kutsal kitabımız olan Kur’an, Peygamber’in kalbine doğmuş Allah sözleridir.” Muallim Abdülbaki, Hz. Muhammed’in beşeriyetine vurgu yapmıştır. Kur’an’ı tanımlarken “Peygamberin kalbine

¹⁵ Abdülbaki, *Din Dersleri*, s. 73-75.

¹⁶ Abdülbaki, *Din Dersleri*, s. 81-109.

doğmuş Allah sözleri” ifadelerini kullanmıştır.¹⁷ Cebrail ve Melek gibi kavramları bu seviyedeki çocukların anlayamayacağını düşündüğü için detaya inmemiş olabilir.

“Din İşleri Dünya İşlerinden Ayrıdır” başlıklı bölümünde ise, Cumhuriyet Devrimi’nin laiklik anlayışını anlatır. İslâmiyet’te ruhban sınıfının bulunmadığı sürekli vurgulanmaktadır.

2. Din Dersleri

İsmail Hakkı’nın Din Dersleri¹⁸ adlı kitabı 136 sayfadan oluşmaktadır. Eser, İslâmın şartları ile başlamaktadır. Mükellef olunan ibadetler sayıldıktan sonra, temizlik, namaz, oruç, hac, kurban, zekât ve fitr sadakası konuları işlenmiştir. Çalışmada; çocuklara temel ilmihâl bilgilerinin öğretilmesi hedeflenmektedir.

3. Hasenât

Mehmet Ziya’nın Hasenât¹⁹ isimli kitabı toplam otuz iki dersten oluşmaktadır. Birinci derste, İslâm’ın esasları ve efâl-i mükellifin, farz, vacib, sünnet, müstehab, haram, mubah, mekruh ve müfsid terimleri; ikinci derste, namaz ile ilgili bilgiler; üçüncü derste, gusül ile ilgili bilgiler; dördüncü derste, teyemmüm; beşinci derste, namazın kısımları; altıncı derste, namazların rekâtları; yedinci derste ezan ve kâmet ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmada, öğrenciye temel ilmihal bilgileri verilmesi ve günlük hayattaki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli bilginin aktarılması hedeflenmektedir.

4. Siyer-i Nebi

Mehmet Ziya, Siyer-i Nebi²⁰ adlı kitabını liselerin birinci devresinde okutulmak üzere yazmıştır. Çalışma, kız ve erkek muallim mekteplerinde de ders kitabı olarak okutulmuştur. Kitap, 1923-1938 yılları arasında okullarda Hz. Muhammed ile ilgili ne okutulduğunu, onun hayatının nasıl anlatıldığını en güzel şekilde yansıtan eserlerden biridir. İstanbul’da İbrahim Hilmi matbaasında 1926 yılında basılmıştır. Mehmet Ziya eserini Mekke ve Medine Dönemi olmak üzere ikiye ayırmış ve bu dönemlerin tanımlarını yapmıştır.

Mehmet Ziya, kitapta, Mekke-i Mükerrreme’nin tarihi geçmişinden kısaca bahseder. Hz. İsmail’in sülalesinden olan Kusay’ın Mekke’ye gelişini, Kâbe’nin etrafındaki çalılıkları keserek ortaya çıkarmasını ve bölgeyi imar etmesini anlatır. Ayrıca kitapta; Kusay’ın kendisine ev inşa ettiği, bunun bir odasını meclise tahsis ettiği (Darûn-Nedve), bölgeyi dağınık halde yaşayan

¹⁷ Abdülbaki, *Din Dersleri*, s. 84.

¹⁸ İzmirli İsmail Hakkı, *Din Dersleri*, İstanbul, 1341.

¹⁹ Mehmet Ziya, *Hasenât*, İstanbul, 1342.

²⁰ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, İstanbul, 1926.

Kureyşlilere taksim ettiği ve kuyular kazdırdığı anlatılır.²¹ Devamında Medine-i Münevvere kısaca tanıtılır. Medine'nin Hz. Muhammed'in hicretiyle tarihte önemli bir yer kazandığı belirtilir.

Mehmet Ziya, Hz. Muhammed'in babası Abdullah ile annesi Âmine'nin evliliği özet ve sade bir şekilde anlatılır. Olay ve şahıslarda her hangi bir abartı veya olağanüstülük yansıtılmaz. Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın alındaki parladığı iddia edilen nur ile ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmaz.²²

Mehmet Ziya, kitabında, Hz. Muhammed'in doğumundan önce dünyada bir takım olaylar meydana geldiğini; Kisra'nın sarayındaki 14 burcun yıkıldığını, İstahar Abad şehrinde bin yıldır yanmakta olan ateşgedenin söndüğünü, Memalik-i İran'daki Seva gölünün kurduğu veya çöktüğünü; bin yıldır suyu kesilmiş olan Semava deresinde suların fizan ettiğini; Fars Kaddulkudatı Mûbezân'ın rüyasında bir takım sert ve serkeş develerin bir bölük Arap atlarını önüne katarak Dicle nehrini geçip Irak içlerine daldıklarını gördüğünü²³ ifade eden rivayetlere de yer verir.

Kitapta, Hz. Muhammed'in doğumu esnasında annesinin bir takım olağanüstülükler yaşadığı belirtilir. Amine'nin; "Beyaz bir kuşun kanadı ile göğsümü sıvazladığımı gördüm. İzdırabım ve korkum kayboldu. Yanıma baktım bir kâse içinde süt gibi beyaz bir şerbet gördüm. Hararetim vardı, hemen aldım içtim. Her tarafı nur kapladı, o esnada Muhammed dünyaya geldi. Hurma fidanına benzeyen gayet uzun boylu, Abdümenaf kızları gibi pek çok kadın etrafımı sarmış beni ziyaret ediyorlar."²⁴ sözlerine yer verilir.

Mehmet Ziya, doğum anını anlatırken mührü nübüvvet ile ilgili olarak; "Hâtimu'l-Enbiya hazretleri sünnetli ve göbeği kesik olarak doğmuş idi. Arkasında kalbi hizasında, iki küreği arasında bir nişanesi vardı. Buna Mührü Nübüvvet deniyordu." Şeklinde bir ifade sarf etmektedir.²⁵

Mehmet Ziya, Hz. Muhammed'in o dönemde Araplar arasında gelenek olduğu üzere sütanneye verildiğini belirtir. Sütannesinin yanında başından geçtiği iddia edilen bazı doğaüstü olaylar ile ilgili herhangi bir bilgi vermez.²⁶ Hz. Muhammed'in 13 yaşlarına geldiği zaman amcası Ebû Tâlib ile birlikte ticaret için Şam taraflarına gittiğini ifade eder.²⁷

Kitapta, Hz. Muhammed'in dürüst ve iyi huylu birisi olması dolayısıyla o dönemin zengin kadınlarından biri olan Hatice'nin onunla evlenmek istediği ifade edilir.²⁸

²¹ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 6-7.

²² Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 10-11.

²³ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 12.

²⁴ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 11.

²⁵ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 12.

²⁶ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 12-13.

²⁷ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 13-15.

²⁸ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 15-18.

Vahiy ile ilgili olarak Mehmet Ziya; Hz. Muhammed'in kırk yaşına geldiğinde M. 610 yılında Hira'da ibadet ile meşgul olduğu bir esnada, Cebrail'in kendisine geldiğini ve "Oku" emrini verdiğini, Hz. Muhammed'in "Ben okuma bilmem" demesi üzerine Cebrail'in onu sıkıp bırakarak, Alak Suresinin 1-5 ayetlerini okuduğunu belirtir.

Mehmet Ziya, eserinde, Mirac olayı ile ilgili olarak; Cebrâil'in bir gece Hz. Muhammed'i Ka'be'den Mescid-i Aksa'ya götürdüğünü ve oradan da yukarı çıkardığını söyler.²⁹

Hicret olayı ile ilgili olarak Mehmet Ziya, Hz. Ebu Bekir'in mağarada bir delik gördüğünü, oradan zararlı bir hayvanın çıkarak Hz. Muhammed'e zarar vermesi ihtimaline karşı ayağı ile orayı tıkadığını, o delikten bir yılanın çıkıp Hz. Ebu Bekir'in ayağını soktuğunu, bu esnada Hz. Muhammed'in sırtını Hz. Ebu Bekir'e dayamış halde uyuyor olduğunu, Ebu Bekir'in de Hz. Muhammed'in uykudan uyanıp rahatsız olmaması için ayağını çekmediğini, ancak acıdan dolayı gözyaşlarının Hz. Muhammed'in yüzüne damladığını, bunun üzerine Hz. Muhammed'in "Ne var ya Ebu Bekir" diye sorduğunu, Ebu Bekir'in "Ya Rasulü Allah ayağımı bir şey soktu amma önemi yok, anam babam sana feda olsun" diye cevap verdiğini, Hz. Muhammed'in dudağının ıslağıyla yılanın soktuğu yeri mesh ettiğini ve Hz. Ebu Bekir'in iyileştiğini belirten bir anlatıma yer verir.³⁰

Mehmet Ziya, kitabında, Hicret olayının devamını; "Buradan uzaklaştıktan sonra Mekke'de bu haber duyuldu. Sürâka b. Malik, yüz deve arzusuyla bunların peşine düştü. Yeni ayrılmışlardı ki yetişti, Ebu Bekir "Aman ya Rasulü Allah tutulduk" dedi. Peygamber, "Gam yapma, Allah bizimle beraberdir" dedi. Hz. Muhammed, Ebu Bekir'e teselli verirken Sürâka gelip çattı, lakin atının ayakları dizlerine kadar yere battı. Sürâka, Hz. Muhammed'e kendisini kurtarması için yalvardı ve geriden gelenlere bir şey söylemeyeceğini ve onları savuşturacağını söyledi. Peygamber dua etti ve kurtuldu. Peygamberden bir emanname istedi. O da Amr b. Fihri'ye deri üzerine bir emanname yazdırıp Sürâka'ya verdi."³¹

Ayrıca, Mehmet Ziya, Hicret esnasında Hz. Muhammed'in sütsüz bir koyunu sağmaya başladığı ve koyundan herkese yetecek kadar süt geldiğini belirten bir anlatıma yer verir.³²

Ders kitabı mahiyetinde yazılan bu eser klasik kaynaklardan yararlanılarak yazılmış iyi bir özettir. Olaylar çok fazla detaya inilmeden özet olarak ele alınmıştır.

²⁹ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 44.

³⁰ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 46-50.

³¹ Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s 51.

³² Mehmet Ziya, *Siyer-i Nebi*, s. 46-50.

5. Peygamberimiz

Yusuf Ziya Yörükân'ın Peygamberimiz³³ isimli kitabı, bir ders kitabı mahiyetinde olup Cumhuriyet Döneminde okullarda Hz. Muhammed konusunda yazılmış önemli eserlerden biridir. Yusuf Ziya, eserinin başında eserini yazış gayesini ve yöntemini şu şekilde açıklamaktadır: "Peygamberimizin hayatı, fazilet ve namuskârlık açısından en asil bir örnektir. O, doğduğu günden vefatına kadar düşünceleri, fiilleri ve hareketleri itibarıyla daima hakşinas, her zaman adil ve lütufkâr yaşamıştır. Hayatı boyunca kadirşinâs olmuştur. Kibir ve gururdan uzak durmuştur. Böyle bir hayatın nasıl geçirildiğini öğrenmek ve kendine örnek edinmek asil bir harekettir. Peygamberimizin hayatını öğrenmekle İslâmiyet'in ne suretle neşredildiğini, Peygamberimizin nasıl hareket ettiğini, kendisine karşı yapılan zulümlere nasıl dayandığını ve sabır ettiğini öğrenmiş olacağız. Peygamberimizin hareketleri, sözleri, ahvali Kur'an'ın yolundan ve İslâmiyet'in kanunlarının tatbikinden başka bir şey değildir. Peygamberimizi öğrenmek İslâmiyet'i öğrenmektir."³⁴ Kitabın amacı, İslâmiyetin daha iyi kavranması, imanın kuvvetlendirilmesi ve Hz. Muhammed'i örnek almanın gerekliliğinin ve öneminin yeni nesil tarafından kavranmasıdır.

Yusuf Ziya, eserinin başında kitabın yazılış amacını açıkladıktan sonra, Hz. Muhammed'in Kitab-ı Mukaddes'teki müjdelenişini geniş geniş anlatmıştır. Onun son peygamber olduğunu ortaya koymuş ve seçeresi ile ilgili bilgiler vererek Hz. Muhammed'in yaşadığı ortamı genel olarak tanıtmıştır. Daha sonra doğumu, çocukluğu, gençliği ve izdivacı ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Buradaki bilgiler klasik siyer kitaplarındaki olan bilgilerle aynıdır. Farklı bir yaklaşım veya yeni yorumlamalar yoktur.

Yusuf Ziya'nın yukarıda zikredilen kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere eserin temel hedefi, tarih öğretmek değil, İslâm dinini kavratmaktır.³⁵ Öğretici bir tarz ile kitabını kaleme almıştır. Yusuf Ziya, eserinde harita ve krokilere de yer vererek okuyucuya olayın geçtiği mekânları görsel olarak vermek suretiyle daha kolay öğrenmelerini hedeflemiştir.

Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önceki kutsal kitaplar tarafından müjdelendiğini belirtir. Bu konuda uzun uzun tahliller ve çıkarımlar yapar.³⁶

Kitapta, Abdullah'ın Âmine ile evliliği özet olarak anlatılır. Abdullah çok yakışıklı, yüzü nur gibi ve kavmi içinde çok sevilen birisi olarak tarif edilir.³⁷ Hz. Muhammed'in doğumu esnasında bütün cihana bir kurtarıcının

³³ Yusuf Ziya (Yörükân), *Peygamberimiz*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1926.

³⁴ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 10-12.

³⁵ Bkz. Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 183.

³⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Hakan Öztürk, *Cumhuriyet Dönemi İslam Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011, s. 74-75.

³⁷ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 27.

zuhurunu haber veren bir takım hadiseler olduğunu belirten rivayetler yer alır.³⁸ Hz. Muhammed'in çocukluğunda sütannesinin yanında iken sadece halinde bazı haller müşahade edildiği belirtilir, göğsünün yarılması ile ilgili bir bilgi verilmez.³⁹ Hz. Muhammed'in on iki yaşlarında amcası Ebû Tâlib ile birlikte ticaret seyahatlerine gittiği ifade edilir.⁴⁰

Yusuf Ziya'nın kitabında şu şekilde bir rivayet görmekteyiz; "Mekke'deki pek çok olumsuzluklara şahit olmuş olan Hz. Muhammed'in talebi ile Mekke'nin reisleri bir araya geldi. Yerli yabancı, hür köle ayrımı yapılmaksızın her kim haksızlığa uğrarsa haksızın yanında yer alınacağı ve hakkını alana kadar mücadele edileceği doğrultusunda bir anlaşmaya varıldı. Buna Hilfû'l-Fudûl ismi verilmiştir."⁴¹ Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in adil, insanları ayırmayan ve dürüst bir kişi olduğunu ortaya koymaya çalışır. Hz. Muhammed'in Hatice ile evliliği ile ilgili olarak; Hatice'nin dürüstlüğünden dolayı Hz. Muhammed'e izdivaç teklif ettiğini belirtir.⁴²

Yusuf Ziya, vahyin başlangıcı ile ilgili olarak " Etrafında bulunan eşyadan sanki sesler geliyor, sanki dağlar, ağaçlar, taşlar dile gelerek Zat-ı Âlâ tarafından tevcih olunacak vazife-i kübrayı ifaya kendisini davet ediyorlardı." şeklinde bir anlatım ile Hz. Muhammed'in vahye hazırlandığını belirtir. Vahyin gelişini şu şekilde anlatır; "Hz. Muhammed kırk yaşına geldiğinde M. 610 yılında Hira'da ibadet ile meşgul olduğu bir esnada, Cebrail kendisine gelmiş ve "Oku" emrini vermiştir. Hz. Muhammed'in "Ben okuma bilmem" demesi üzerine Cebrail, Onu sıkıp bırakmış ve Alak Suresinin 1-5 ayetlerini okumuştur. Hz. Muhammed bu durumdan korkarak evine gelmiş ve "Beni örtün" demiştir. Biraz dinlendikten sonra olanları Hz. Hatice'ye anlatmıştır."

Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in başından geçen mucizeler ile ilgili olarak; Hicret esnasında Hz. Muhammed'in sütsüz bir koyunu sağmaya başladığını ve koyundan herkese yetecek kadar süt geldiğini belirten bir anlatıma yer verir.⁴³ İsrâ ve Miraç olayı ile ilgili bir değerlendirmesinde net bir yargıda bulunmasa da kullandığı bir paragraf konumuz açısından dikkat çekicidir. "Hıristiyan âlimleri bu olaya önem vermişlerdir, fakat şarklı bir muharrir, Hz. İsa'nın semaya bedenlen yükseldiğini itikat olarak kabul eden Hıristiyanlardan Hz. Muhammed'in bedenlen yükselişe dair Müslümanların itikadını kabul edilemez görmelerinin sebebini haklı olarak soruyor."⁴⁴ Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in mucizelerini kabul etmektedir.

³⁸ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 28.

³⁹ Bkz. Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 30-31.

⁴⁰ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 34.

⁴¹ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 35.

⁴² Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 36-38.

⁴³ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 130.

⁴⁴ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 107.

Yusuf Ziya, kitapta, Hz. Muhammed'in ilahi koruma altında olduğuna vurgu yapan bir anlatıma yer vermektedir. Buna göre; Hz. Muhammed kılıç kucağında oturmakta iken Gatafânlılardan Ğavres isimli bir kişi iman etmek bahanesiyle huzura çıkmış ve kılıcı görmek ister gibi yapıp hemen kılıcı eline almış ve kaldırmıştır. Fakat eli, kılıcı çektiği gibi yukarıda donmuş kalmıştır. Bu rivayete yer veren Yusuf Ziya, Kur'an-ı Kerimdeki; "Ey hakiki mü'minler bazıları size el uzattıkları zaman Rabbiniz o eli durdurduğu vakit..."⁴⁵ ayetini vererek ilahi korumaya işaret etmektedir.⁴⁶

Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in kadınlara verdiği haklar ile ilgili olarak da "Şüphesiz kadınlık, bu günkü haysiyet ve şerefini peygamberimizin bu inkılâbına borçludur." demektedir. Hz. Muhammed'in hayatını yazan bir müellifin kadın hakları konusunda da bir değerlendirmede bulunması Cumhuriyet Dönemindeki değişimin en güzel örneklerinden birisidir.⁴⁷

Yusuf Ziya, "Mu'cize" ile ilgili görüşlerini açıklarken Hz. Muhammed'in ortaya çıktığı toplumdaki değişimin dikkatle incelendiği zaman Hz. Muhammed'in her başarısının bir mucize olacağını ifade eder. İmam Gazali'nin "-İslâmiyette mucize; Kur'an'dır." sözüne yer veren Yusuf Ziya; bunlara Hz. Muhammed'in azmi, başarısı, Müslümanlara telkin ettiği ruh, iman ve metanetini de ilave eder.⁴⁸

Yusuf Ziya, Hz. Muhammed'in bütün peygamberler içinde bir tane olduğunu, en büyük inkılâbı gerçekleştirdiğini ve başarıya ulaşan peygamber olduğunu belirtir.⁴⁹

6. İslâm Dini

Yusuf Ziya'nın İslâm Dini⁵⁰ isimli eseri dördüncü sınıflar için 13 Ağustos 1927 tarih ve 120 numaralı karar ile ilkmektepler için kabul olunmuş bir ders kitabıdır. Yusuf Ziya, bu eserinde İslâm dinin insanların saadet ve mutluluğu için kurulduğunu ifade ederek başlamış, bir Müslümanda bulunması gereken özellikleri saymış ve izah etmiştir. Daha sonra Hz Ebu Bekir'in ve Hz. Ömer'in hayatlarından örnekler vererek onlar gibi adaletli, dürüst, cömert ve dostlarına bağlı olunması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁵¹

İslâm dininin esaslarını sayan Yusuf Ziya'nın "İslâm dininin bir itikadı da her şahsın kendi itikadından ve kendi işinden mesuldür. Dinimiz bize, dinde zorlama yoktur demektedir." şeklindeki ifadesinden müfredat programının amaçlarına uygun şekilde öğrencilere taassup fikrinin

⁴⁵ Maide, 5/11.

⁴⁶ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 184.

⁴⁷ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 109.

⁴⁸ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 82.

⁴⁹ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, s. 9-10.

⁵⁰ Yusuf Ziya (Yörükan), *İslâm Dini*, İstanbul, 1927.

⁵¹ Yusuf Ziya, *İslâm Dini*, s. 5-11.

verilmemeye çalışıldığını görürüz. Aynı şekilde Atatürk'ün "... Din vicdan meselesidir..."⁵² sözüne de uygun bir anlatım mevcuttur.

Yusuf Ziya, eserinde "Din Sahtekârlığına Riya İsmi Verilir" diye bir başlık atmış ve riyanın yani gösterişin kötü bir şey olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra İslâmTarihinde önemli rol üstlenmiş kadınlardan Hz. Hatice, Âişe ve Esmâ hakkında bilgi vermiştir.

Yusuf Ziya, "İnsanoğluna sadece çalıştığına karşılığı vardır." ayetini örnek vererek çalışmanın öneminden bahsetmiştir. Duanın nasıl olması gerektiğini, şükür etmenin gereğini, temizliğin lüzumunu, zekâttan yola çıkarak vergi vermenin farz olduğunu ifade eder. İslam dininin yardımlaşmayı emrettiğini belirtir. Son bölümde de kısa bir özet vererek eserini bitirmiştir.

Bu çalışma toplam 48 sayfalık bir ders kitabıdır. Müfredat programının amacına uygun bir şekilde hazırlanmış, öğrencilere iyi ve güzel davranışlar aktararak Hz. Muhammed ve onun yakınlarından örnekler verilmiştir. Eserde riyakârlık, çalışkanlık, temizlik ve yardımlaşma gibi değerlerin ele alınıp Hz. Muhammed'in ve ashabın hayatlarından örneklerle işlenmesi önemlidir. Yeni bir millet oluşturmada bu kavramlar kilit rol oynamaktadır.

7. Tarih II Orta Zamanlar

Tarih II Orta Zamanlar isimli eser Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılmıştır.⁵³

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti⁵⁴ üyeleri tarafından yazılan bu kitabın temel hedefi kitabın önsözünde belirtilmiştir. Buna göre eserin yazılış amacı milli tarihimizin "Ümmetçilik" ve "Osmanlıcılık" gibi fikirlerle ihmal edilmiş taraflarını tetkik edip, Türk Tarihi'nin inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün hakikatleriyle ortaya çıkarmaktır. Kitabın hazırlanmasında başlıca emeği geçenler; M. Tevfik Bey, Samih Rifat Bey, Akçuraoğlu Yusuf Bey, Reşit Galip Bey, Hasan Cemil Bey, Afet Hanımefendi, Baki Bey, İsmail Hakkı Bey, Reşit Saffet Bey, Sadri Maksudi Bey, Şemseddin Bey, Şemsi Bey ve Yusuf Ziya Bey'dir.

Kitabın 79. sayfasından itibaren İslâm tarihi konuları yer almaktadır. Önce Arabistan coğrafyası genel hatlarıyla tanıtılmış, kültürel yapı hakkında bilgi verilmiş, o bölgede kurulmuş devletler kısaca anlatılmıştır. 88. sayfadan itibaren Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgi verilmeye başlanmıştır. Örneğin; Hz. Muhammed ile ilgili aşağıdaki bilgiler, kitapta, okuyuculara aktarılmaya çalışılan Hz. Muhammed tasavvuru açısından önemlidir. "Muhammed birden bire Allah'ın resulüyüm diyerek ortaya

⁵² Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, İstanbul, 2004, s. 34.

⁵³ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Tarih II Ortazamanlar*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

⁵⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle, 16 üye tarafından 15 Nisan 1931 yılında tesis edilmiş kurumdur. Bu kurum; 3 Ekim 1935 yılında da Türk Tarih Kurumu'na çevrilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ttk.org.tr/>

çıkamamıştır. O, Arapların ahlak ve adetlerinin pek fena ve çok iptidai ve ıslaha muhtaç olduğunu anlamış, bunları ıslah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sonra kendisinde vahiy ve ilham fikri doğmuştur. Vahiy ve ilham fikri Muhammed'den evvel Araplarda da mevcuttu. Araplar şairlerin akıl erdiremedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinlerdi. Cinler güya, kâhinlere gaipden haber vermek kudretini ilham ederlerdi. Bu tür itikatlar Araplarda her zaman o kadar canlı olmuştur ki; Muhammed dahi cinlerin vücuduna samimi olarak inanmıştır. Muhammed'in, Musa ve İsa, dinlerine dair öğrendikleri de kendisinde bu itikadı kuvvetlendirmiştir. Muhammed namuskâr ve menfaat fikrinden arı olarak ortaya atıldı. Onun gayesi, muhitinin ahlakını, dinini ve içtimai hayatını ıslah etmektir.⁵⁵

Kitabı hazırlayanların vahiy ile ilgili görüşleri yukarıdaki ifadelerden anlaşılmalıdır. Hz. Muhammed'e vahyin Allah tarafından Cebrail aracılığıyla gönderildiği ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Cebrail'den bahsedilmeyerek Cinlerden bahsedilmesi ise ilginçtir. Hz. Muhammed'in Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerine dair bilgiler öğrendiğine de vurgu yapılmıştır. Kitabı hazırlayan kurulun kullandığı ifadelerle bakılırsa açık bir şekilde batılı yazarların etkisi görülmektedir.

Kitaptaki şu ifadeler de dikkate değerdir; “Muhammed, Arapları tatmin ve Yahudileri bertaraf etmek suretiyle adım adım muvaffak oldu. Fakat İslâmiyet ancak Arap Yarımadasının hudutlarını aştıktan ve Arap olmayan kavimler, özellikle de Türkler tarafından kabul edildikten sonra büyük bir din oldu. Muhammed'i ve onun nasıl bir din müessisi ve dini bir devlet reisi olduğunu anlayabilmek için onun bilhassa askeri faaliyetlerini tetkik etmek lazımdır. Aksi takdirde Muhammed'i, her şeyi bir melekten alan ve aynen muhitine tebliğ eden ümmi, cahil ve hissiz hareketsiz bir put derecesine indirmek hatasından kurtulmak mümkün olmaz. Hâlbuki Muhammed denilen şahıs bizatihi mütehasıs, mütefekkir, müteşebbis ve muasırlarının en yükseği olduğunu yaptığı işlerle ispat etmiş bir varlıktır.”⁵⁶

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş gayesi Milli Tarihi oluşturmak ve milliyetçilik duygusunu öğrencilere aşılaktır. Hz. Muhammed'i tamamen bir beşer olarak ele almışlardır. “Din” olgusundan veya herhangi bir inanç duygusundan uzak olarak yazılmaya çalışılmıştır. Ancak İslâm dininin Türkler tarafından benimsendikten sonra yayıldığı fikri çok iddialı bir fikirdir. Tarihsel gerçeklere bakıldığı zaman doğruluk payı vardır. Ancak Türklerin İslâm'ı kabulünden önce İslâm dininin serüvenine bakmak gerekirse üç asır gibi bir dönemde Mekke ve Medine gibi iki küçük şehirden ulaştığı sınır noktaları dikkate alınır bu fikir biraz fazla abartılı bulunabilir. Eserin yazıldığı dönem, içinde bulunulan şartlar göz önüne alınır İslâm Tarihi'nin Türkler ile ilgili bölümünün vurgulanması gayet

⁵⁵ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Orta Zamanlar*, s. 90-91.

⁵⁶ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Orta Zamanlar*, s. 93.

doğaldır. Bilimsel tarihçilik tüm noktalarıyla uygulanmaya çalışılmış ancak ön yargı ve kabüller bu sistemi zedelemiştir. Aşağıdaki ifadeler bunu desteklemektedir.

“Çünkü Muhammed hayatında hergününün icabatına göre muvafık çare ve tedbirler tatbik ederek İslâm cemaatini muvaffakiyetle idare ederdi. Eğer O, Arabistan haricindeki kavimlerle temasa girseydi ihtimalki birçok yenilikler ve değişiklikler yapacaktı. Çünkü O, son derecede terakkiverper bir ruha malikti; sistemini daima muhitin icaplarına göre ıslah ve tatbik etmeye amade idi. Muhammed gerek dini meselelerde, gerek içtimai hususlarda bir ıslah yapmak lazımgeldiği zaman kendini hiçbir şeyle bağlı görmemiştir. Daima tekâmüle doğru yürümüştür. Ölüm, bu tekâmülü birdenbire kesti. Muhammed'den sonra İslâm âleminde görülen durgunluk ve tedenni sebebi Muhammed'de değil, onun haleflerinin Muhammed'in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aranmalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti devrinde hakkıyla idrak edilmiş ve icabatı yapılmıştır”⁵⁷

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere eserde, Hz. Muhammed'in yenilikçi yönü ön planda tutulmuştur. Bu yönüne vurgu yapılarak, Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerin öğrenciler tarafından benimsenmesi amaçlanmıştır. Ancak eserde din açısından çok ciddi bilgi hataları mevcuttur.

İncelediğimiz eserlerden Orta Zamanlar'da Hicret olayı şu şekilde anlatılır; “Muhammed, Mekkelilerin hareket ve istihzalarını sabırla karşılamış ve bütün muvaffakiyetsizliklere göğüs germiştir. Hatice'nin ve Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Mekke'yi terk ederek yabancı ellere hicret etmek mecburiyetini hissetmiştir. Muhammed, Mekke'ye gelen Arap kabilelerine İslâm'ı anlatıyor, onları İslâmiyet'e davet ediyordu. Bunların arasında Medineliler de vardı ve bunların bir kısmı İslâmiyet'i kabul etmişti. Medinelilerin İslâm dinini kabul etmelerinin sebepleri arasında onların Yahudiler ve Hanifler vasıtası ile vahdaniyet dininin esaslarını bilmeleri ayrıca dağınık halde yaşadıkları için kendilerini birleştirecek bir reise de ihtiyaç duymaları yer alır. Şüphesiz en müessir sebep Muhammed'in şahsiyetidir. Medineliler, Muhammed'i ve Müslümanları koruyacaklarına söz verdiler. Bunun üzerine Muhammed, Mekke'den Medine'ye 622 yılında kaçtı, buna hicret denildi.”⁵⁸

DEĞERLENDİRME

1923-1938 tarihleri arasında programların gelişimini ve bu tarihler arasında din derslerinde okutulan kitapları Hz. Muhammed Tasavvuru açısından yukarıda tetkik ettik ve verilen bilgileri tasvir metodu ile ortaya koyduk. 19 Aralık 1923 ve 8 Eylül 1924 yıllarında yayınlanan genelgeler,

⁵⁷ Orta Zamanlar, s. 118.

⁵⁸ Orta Zamanlar, s. 90.

İkinci Heyeti ilmiye tarafından 1924 yılında hazırlanan Cumhuriyetin ilk programı, 1926 yılında yapılan yeni müfredat programı, 1927'deki İlk Mektepler Müfredat Programı ve Köy Mektepleri Müfredat Programında dikkat çeken noktaları şu şekilde maddelendirebiliriz:

- 1- Yeni kurulan devletin temel felsefesi doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek
- 2- Gençlerin en iyi şekilde çevreye ayak uydurmasını sağlamak ve onların iyi birer vatandaş olarak yetişmesini sağlamak
- 3- Okullarda Cumhuriyet esaslarına önem vermek ve Cumhuriyet için fedakârlık yapabilecek nesiller yetiştirmek
- 4- Yalan söylemeyen, çevresindekiler ile ilişkisi doğru ve dürüst olan, gerektiğinde kendi menfaatini toplumun faydaları doğrultusunda feda edebilen, tasarruf yapan, zamanının kıymetini bilen ve çalışkan gençler yetiştirerek, güzel ve ahlaki davranışların dindeki yerine vurgu yapmak
- 5- Çocuklara vatan duygusu aşılacak ve bayrak sevgisi kazandırmak
- 6- Okullarda, batıl fikirler ve yanlış kanaatler uygun bir şekilde düzeltilerek asla taassup fikri vermemek
- 7- Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlakı hakkında yalnız tarihi hakikatler söylenecek, mucizelerden ve harikulade menkıbelerden bahsetmemek.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Cumhuriyet Çocuğu'nun Din Dersleri" isimli kitabı, ilkokullarda ve köy okullarında okuyan çocukların anlayacağı, sade ve canlı bir dille yazılmıştır. Kitapta; Hz. Muhammed'in öksüz büyümesine rağmen hiçbir şeyden yılmayarak hayatını devam ettirdiği ve başarıya ulaştığı; hiç yalan söylemediği ve doğru olduğu için toplum içinde sevildiği belirtilir. Ayrıca; fedakârlık duygusuna vurgu yapılır ve insanın doğru bulduğu fikirleri savunması gerektiği, vatansız dinin olmayacağı, istişarenin önemli bir şey olduğu, Hz. Muhammed'in de arkadaşları ile istişare ederek karar aldığı, Hz. Muhammed'in temiz ve beyaz elbise giydiği, dişlerini fırçaladığı, saçlarını taradığı, bıyık ve sakallarını düzgün bir şekilde kestirdiği, Hz. Muhammed'in kuru ibadet ile uğraşmadığı, asker topladığı, düşmanla savaştığı, Hz. Muhammed'in de bir insan olduğu, Kur'an'ın Peygamber'in kalbine doğmuş Allah sözleri olduğu, Hz. Muhammed'in faziletli davranışların yapılmasının gerekli olduğu ifade edilir. Kitapta, dini imanla birlikte, milli iman ve Cumhuriyet Devrimi'ne bağlılık fikirleri aktarılmaktadır. Vatan ve millet sevgisi, bilimin yol göstericiliği, akılcılık, bağınazlık ve hurafenin reddi, kardeşlik, eşitlik, hoşgörü, elbirliği, kamuculuk, dayanışma, temizlik gibi belli başlı ahlaki davranışlar ile Cumhuriyet değerleri aşılanmaktadır. Abdülbaki'nin kitabının geneline bakılırsa onun, dönemin eğitim felsefesine uygun olduğu söylenebilir.

İsmail Hakkı'nın Din Dersleri isimli kitabı ise çocuklara temel ilmihal bilgilerini kazandırmak amacı ile yazılmıştır. Mucizelere ve menkıbelere yer verilmemiş, dinde temizliğin önemine vurgu yapılmıştır. Çocukların ilmihal

bilgilerini bilmeleri, dini bayramlarda ve ibadetlerde çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda çevresindekilere ayak uydurması açısından önemlidir. “Gençleri muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi birer vatandaş yetiştirmektir.” amacına uygun bilgiler yer almaktadır.

Mehmet Ziya'nın “Siyer-i Nebi” isimli kitabında; Hz. Muhammed'in hayatı özet ve sade bir şekilde anlatılmıştır. Ders kitabı mahiyetinde yazılan bu eser klasik kaynaklardan yararlanılarak yazılmış iyi bir özettir.

Yusuf Ziya'nın “Peygamberimiz” isimli kitabında Hz. Muhammed'in ahlaki davranışları ön planda tutulmuş, onun hayatının, fazilet ve namuskârlık açısından asil bir örnek olduğuna vurgu yapılmıştır. Yazarın Dinler Tarihi alanında çalışmalar yapmış olması onun kitabı yazarken geçmiş peygamber ile Hz. Muhammed'in hayatı arasında mukayeseler yapmasına sebep olmuştur. Özellikle Hz. Muhammed'in peygamberliğinin geçmiş kutsal kitaplarda müjdelendiğini değişik örnekler ile geniş bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılan Tarih II Orta Zamanlar isimli kitabın, pozitivist bir görüşle ve batı etkisi ile kaleme alındığı görülür. Kitabın önsözündeki şu; “Buna göre eserin yazılış amacı milli tarihimizin “Ümmetçilik” ve “Osmanlıcılık” gibi fikirlerle ihmal edilmiş taraflarını tetkik edip, Türk Tarihi'nin inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün hakikatleriyle ortaya çıkarmaktır.” ifadelerden anlaşıldığı üzere milli birlik duygusuna vurgu yapılmaktadır.

“Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlakı hakkında yalnız tarihi hakikatler söylenecek, mucizelerden ve harikulade menkıbelerden bahis olunmayacak.” hedefleri doğrultusunda dönemin eğitim felsefesine uygun olarak yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1994.
- Borak, Sadi, *Atatürk ve Din*, İstanbul, 2004.
- Gölpınarlı, Muallim Abdülbaki, *Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri*, İstanbul, 2005.
- İlk Mektepler Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti Yayın Müdürlüğü Arşivi Kütüphanesi, İstanbul, 1927, s. 45.
- İlk Mektepler Talimatnamesi*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1929.
- İzmirli İsmail Hakkı, *Din Dersleri*, İstanbul, 1341.
- Köy Mektepleri Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1931.
- Köy Mektepleri Müfredat Programı*, T.C. Maârif Vekâleti, İstanbul, 1938.
- Öztürk, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi İslam Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Tarih II Ortazamanlar*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

-, *İslâm Dini*, İstanbul, 1927.
- Yörük, Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1926.
- Yürük, Tuğrul, *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011, s. 68.
-, *Siyer-i Nebi*, İstanbul, 1926.
- Ziya, Mehmet, *Hasenât*, İstanbul, 1342.